

MILLATNING OYNASI: ABDURAUF FITRAT HAYOTI VA IJODI.

Hakimova Halima Halimovna*Buxoro davlat universiteti**Tabiiy fanlar va agrobiotexnologiya fakulteti**Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash va**dastlabgi qayta ishlash texnologiyasi**3-kurs talabasi*hakimovahalima@icloud.com +998904145505

Annotatsiya: XX asr boshlarida O'zbekiston tarixida yuz bergan ijtimoiy, siyosiy va madaniy uyg'onish harakati — Jadidchilik harakati bilan bog'liq ulkan siymolar ichida Abdurauf Fitrat o'zining chuqur tafakkuri, betakror ijodi va fidokorona faoliyati bilan alohida ajralib turadi. U nafaqat adib, balki mutafakkir, ma'rifatparvar, tilshunos, tarixchi va siyosiy arbob sifatida ham el-yurt xizmatida bo'lgan. Uning hayoti va ijodi o'zbek ma'naviyati tarixida millatni uyg'otgan nurli oynaga o'xshaydi.

Kalit so'zlar: Millat oynasi, mutafakkir, ma'rifatparvar, tilshunos, tarixchi va siyosiy arbob, chuqur tafakkuri egasi, betakror ijodkor.

Аннотация: Среди великих деятелей, связанных с движением джадидов — социальным, политическим и культурным возрождением, имевшим место в истории Узбекистана в начале XX века, — Абдурауф Фитрат выделяется своим глубоким мышлением, уникальным творчеством и самоотверженным трудом. Он служил стране не только как писатель, но и как мыслитель, педагог, лингвист, историк и политический деятель. Его жизнь и деятельность подобны яркому зеркалу в истории узбекской духовности, пробудившему нацию.

Ключевые слова: Зеркало нации, мыслитель, просветитель, лингвист, историк и политический деятель, глубокий мыслитель, уникальный творец.

Abstract: Among the great figures associated with the social, political and cultural awakening movement of Uzbekistan at the beginning of the 20th century - the Jadid movement, Abdurauf Fitrat stands out for his deep thinking, unique creativity and selfless work. He served the people not only as a writer, but also as a thinker, enlightener, linguist, historian and political figure. His life and work are like a luminous mirror that awakened the nation in the history of Uzbek spirituality.

Keywords: A mirror of the nation, a thinker, an enlightener, a linguist, a historian and a political figure, a deep thinker, a unique creator.

Abdurauf Fitrat adabiyotimiz tarixida shoir va olim, nosir va dramaturg, o'qituvchi va ma'rifatparvar sifatida muhim o'rin egallaydi. U 1886 yilda Buxoroda ziyoli oilasida tug'ilgan bo'lib, Buxoro, Isthambul madrasalari va dorilfununlarida

o'qiydi. U arab, fors, turk tillarini mukammal bilganligi tufayli Sharqning buyuk allomalari ijodini yaxshi o'zlashtiradi. Adibning otasi savdogarchilik bilan shug'ullangan bo'lib, 1918 yilgacha Qashqarda turib qoladi. U asosan onasi Mustafo bibi (Bibijon) tarbiyasida bo'lib, undan Navoiy, Uvaysiy, Zebunniso, Bedil, Fuzuliy kabi ulkan shoirlar g'azallarini birinchi tinglagan. Fitrat 1909 yilda Turkiyaga o'qishga borib, 1913 qilgacha Istanbul dorilfununida tahsil ko'rgan. Turkiyada tashkil bo'lgan «Buxoro ta'limi maorifi» uyushmasida faollik ko'rsatgan. Behbudiy asos solgan jadid usulidagi maktablar takomiliga xizmat etgan. Uning ilk to'plami 1911 yilda «Sayha» («Chorlov») nomi bilan chop etiladi. «Sayyohi hindi», «Munozara» kabi asarlari ham shu yillarda nashr etilgan.

1909-1913 yillarda Turkiya dorilfununida o'qiyotganda uning zukko, bilimdonligi professor-o'qituvchlarni hayratga soladi. Unga Fitrat - Donishmand taxallusini beradilar. Fitrat ijodi Turkistonda inqilobiy harakatlar kuchaygan, «Sharq uyg'ongan» davrlarga to'g'ri keladi. U ham o'z salafkari kabi avvalo ma'rifatparvarlik g'oyalari ilgari suradi. Uning 1913 yilda tojik tilida yaratilgan «Munozara» nomli asarida o'z xalqini zulm botqog'idan qutqarib, «najot yo'li»ni izlaganligi seziladi.

Bu davrda rus tili va rus madaniyatini targ'ib qilish ham Fitrat ma'rifatparvarligi yo'nalishining muhim tarmogi bo'lgan. Bunday qarashlar uning o'zi tashkil etgan va muharrirlik qilgan «Hurriyat» ro'znomasida keng targ'ib etiladi. Xuddi shu yillar «Hayot yo'lida birinchi masala - maktab masalasidir» («Hurriyat», 1917 yil, 1-son) degan shior bilan chiqadi. Uning «Hurriyat» (1917, 31-son) ro'znomasida bosilgan «Yurt qayg'usi...» nomli lavhasida Turkiston uchun, uning ayollari ozodligi uchun kurashga bel bog'laganligini aytadi. «Men sen uchun tug'ildim, sen uchun yasharman, sening uchun o'larman, ey turning muqaddas o'chog'i!» degan da'vat eshitiladi. «Ulug' Turkiston» (1917, 2-son) ro'znomasida «Yashasin turklik, yashasin Islom» shiori bilan chiqadi. Uning «Hind ixtilolchilari», «Temur sag'anasi», «O'g'izxon», «Abo Muslim», «Turk tili» kabi asarlarida ham hurfikrlar, qarashlar, ko'zga tashlanadi. Shular qatorida «Qon», «Begijon», «Chin sevis», «To'lqin», «Vose' qo'zg'oloni», «Ro'zalar» kabi dramalari yaratildi. Fitratning 1922 yilda nashr etilgan «O'zbek shoirlari» to'plamiga kirgan «Kecha», «Behbudiy mozorini izlab», «Sharq» kabi she'rlarida izlanish jarayoni uchraydi. «Shoir» she'rida «o'zim uchun ko'p umidlar to'qidim» degan xulosaga keladi. Uning 1920 yilda yozilgan «Kim deyay seni» kabi she'rida oshiqning ma'shuqqa katta umid bilan intilishi, kutishi, suyishi lirik bir ohangda kuylanadiki, shoir endi ijodning yangi pog'onasiga ko'tarilayotganligidan dalolat beradi. Shoir ijodida, dunyoqarashida siljish, yangilikka, go'zallikka intilish seziladi. Xuddi shu hol uning «Abulfayzxon», «Arslon» va «Vose'» (tojik tilida), kabi dramalari g'oyasida ham seziladi. Uning «Qiyomat», «Shaytonning tangriga isyoni» kabi nasriy asarlarida endi ijodkor falsafasining chuqurlashganligi, katta ijtimoiy-hayotiy muammolarni hal etishga intilishi ko'zga tashlanadi. Fitrat yirik olim, adabiyotshunos sifatida ham bir qancha

asarlar yaratgan. Jumladan, «Adabiyot qoidalari», «Eski o'zbek adabiyoti namunalari», «Aruz haqida» kabi ilmiy kuzatuvlari adabiyotshunoslik fani tarixida muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, uning Umar Xayyom, Firdavsiy, Navoiy, Bedil, M. Solih, Muqimiy, Furqat haqidagi tadqiqotlari ham adabiyotimiz tarixini o'rganishda muhim manba bo'lib xizmat etishi shubhasiz. Ahmad Yassaviy, Sulaymon Boqirg'oniy kabi o'ndan ortiq mumtoz adabiyot vakillari haqida maqolalar yozgan. Fitrat ayni chog'da olim, ulkan pedagog, xalq maorifi tashkilotchisi sifatida ham faol ishladi. 1921- 1923 yillarda u Respublika Maorif xalq noziri bo'lib xizmat qildi. 1923-1924 yillar orasida Moskvadagi Sharq tillari institutida, so'ng Peterburg dorilfununida ma'ruza o'qidi. «O'zbek tili» darsligi, «O'zbek tili sarfi» (grammatikasi) kitoblari esa 1925-1930 yillarda besh marta chop etildi. Uning «Tilimiz», «O'zbekcha til saboqlari», «Imlo konferensiyasi munosabati bilan» maqolalari ham yaratildi. U ana shu ishlari uchun o'zbek olimlari orasida birinchilardan bo'lib professor degan yuksak ilmiy unvonga sazovor bo'lgan. Fitrat 1938 yil 4 oktyabrda Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Otajon Hoshim, Qayum Rhamazon, G'ozi Olim kabi xalqimizning buyuk ziyolilari qatorida qatl etildi. Faqat 1956 yilga kelib u oqlandi. Oqlandiyu, qariyb yana o'ttiz besh yildan so'nggina, mustaqillik davri sharofati bilan u haqdagi haqiqatni aytish va yozish imkoniyati tug'ildi. Abdurauf Fitrat hayoti va adabiy faoliyati ziddiyatlarga o'ta boyligi bilan ajralib turadi. 1991 yil 25 sentyabrda Abdurauf Fitratga o'zbek dramaturgiyasini rivojlantirishdagi, realistik adabiy tanqidchilik hamda adabiyotshunoslik maktabiga asos solishdagi xizmatlari uchun Alisher Navoiy nomidagi Respublika Davlat mukofoti berildi.

Xulosa qilib shuni aytamanki Abdurauf Fitrat — bu bir inson emas, balki millatning ko'zgusi, uning qalbi va ongidir. Uning o'zbek ma'naviy merosiga qo'shgan hissasi beqiyosdir. Bugungi biz yoshlar uning asarlarini o'qib, milliy o'zlik, istiqloq, ma'rifat va taraqqiyot haqida chuqur o'ylab ko'rishimiz kerak. Zero, Fitrat yashagan, Fitratni unutmagan xalq — aslo yo'qolmaydi. Fitratning aybi — millatni sevishi, uyg'otishi, ozod ko'rishni istagani edi. Bugun esa uning nomi tiklangan, asarlari qayta nashr qilinmoqda, xotirasi hurmat bilan yodga olinmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Asosiy manbalar (Fitratning o'z asarlari)

1. Fitrat, A. "Munozara" – Toshkent: "Fan", 1991.
2. Fitrat, A. "O'zbek adabiyoti namunalari" – Toshkent: "Yozuvchi", 1990.
3. Fitrat, A. "Saylanma" – Toshkent: G'. G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1993.
4. Karimov, I. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" – Toshkent: "Ma'naviyat", 2008.
5. Usmonov, M. "Fitrat – ma'rifatparvar adib" – Toshkent: "Fan", 1974.
6. Shukurov, N. "Abdurauf Fitratning adabiy merosi" – Toshkent: "Yozuvchi", 1986.

7. Mirvaliev, B. “O‘zbek adabiyoti tarixi” (universitetlar uchun darslik) – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2007.
8. Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon, Fitrat – Tanlangan asarlar – Adabiy meros seriyasi.

